

QARABAĞ BÖLGƏSİNDƏ ÜZÜMÇÜLÜK VƏ ŞƏRABÇILIĞIN İNKİŞAFI ÜÇÜN ÜZÜMÜN VİRUS XƏSTƏLİKLƏRİNİN MONİTORİNQİ VƏ DİAQNOSTİK QIYMƏTLƏNDİRİLMƏSİ

Nərgiz Bayramova*, Nərgiz Sultanova

AMEA-nın Molekulyar Biologiya və Biotexnologiyalar İnstitutu

İşğalçı Ermənistan tərəfindən ərazilərimizin zəbt olunması nəticəsində Qarabağın zəngin florası acınacaqlı vəziyyətə düşmüşdür. Bölgənin biomüxtəlifliyinə xeyli zərər dəymiş, qiymətli ağac və kol növləri ilə zəngin bitki örtüyü, meşələri məqsədli şəkildə məhv edilmişdir. Azərbaycanda şərabçılıq qədim tarixə malikdir. Qarabağ torpaqlarında vaxtilə 45 min hektardan çox üzüm bağı mövcud olmuşdur. İşğal zamanı bağlar məqsədli şəkildə məhv edilmişdir. Bu gün azad olunan ərazilərdə üzüm bağlarının bərpası, üzümlüklərin sort tərkibinin zənginləşdirilməsi, az məhsuldar və keyfiyyətsiz üzüm sortlarının yeni, daha məhsuldar və keyfiyyətli sortlarla əvəz edilməsi, üzümün genetik ehtiyatlarından səmərəli və davamlı istifadə olunması, əhalinin ərzaq təhlükəsizliyi respublikada üzümün və onun emal məhsullarının istehsalının artırılması baxımından böyük əhəmiyyətə malikdir. Digər bitkilər kimi, üzüm bitkisi də fitopatogen orqanizmlərin təsirinə məruz qalmaqda bir çox xəstəliklərlə sırayətlənir ki, bu da məhsuldarlığa iqtisadi və ekoloji baxımdan ciddi ziyan vurur. Bu orqanizmlər arasında yayılma arealına və sırayətlənmə dərəcəsinə görə viruslar daha çox fitopatogendir. Xəstəlik və zərərvericilərdən mühafizə üçün minimal xərc tələb edən, uzun müddət sabit məhsul verərək keyfiyyətini saxlayan, müasir texnoloji tələbatlara cavab verən süfrə, şərab və kişmiş təyinatlı üzüm sortlarına tələbat ildən-ilə artır. Bu baxımdan virus xəstəliklərinin, onların transmissiyasını həyata keçirən həşərat vektorlarının vaxtında aşkar olunması, onların diaqnostikası və identifikasiyası olduqca böyük əhəmiyyət kəsb edir. Ənənəvi kənd təsərrüfatı ölkəsi olan Azərbaycanda son illərdə bəzən infeksiyaların artması nəticəsində təsəvvürolunmaz fəsadlar meydana çıxır ki, bu da ciddi iqtisadi itki deməkdir. Virus mənşəli xəstəliklərin yaratdığı problemlərin hər il artmasını nəzərə alaraq qeyd etmək olar ki, onlara qarşı mübarizə aparılması hazırda dünyanın bir çox ölkəsində, o cümlədən Azərbaycanda elmin qarşısında duran olduqca aktual məsələdir. Son ədəbiyyat məlumatlarına görə, dünyada üzüm bitkisini yoluxduran 70-dən çox virus növü məlumdur. Üzümün virusla yoluxması zamanı nəzərəçarpan bütün əlamətlər virusun titri, bitkinin yaşı, ətraf mühit amillərindən asılı olaraq dəyişsə də, demək olar ki, çox hallarda yarpaq, gövdə, giləmeyvədə nekroz ləkələr, yarpaqların qıvrılması və s. kimi simptomlarla müşayiət edilir. Virus xəstəliklərinin yayılmasının qarşısının alınmasında ən optimal üsullardan biri virusa davamlı sortların yaradılmasından ibarətdir. Bir neçə illər ərzində Azərbaycanın Gəncə-Qazax iqtisadi rayonunda həyata keçirilən çoxsaylı fitopatoloji və virusoloji tədqiqatlar nəticəsində bütün dünyada üzümçülüğün inkişafı üçün ciddi təhlükə mənbəyi hesab edilən üzüm yarpaqlarının saralması və burulması virusları ilə assosiasiya olunan xəstəliklər aşkar edilmişdir. Buna görə də ilk növbədə işğaldan azad olunmuş Qarabağ regionunda üzüm bitkisiyə yayılan patogenlər aşkar olunmalı, onların molekulyar-genetik və fitopatoloji xüsusiyyətləri, virus-sahib bitki əlaqələri öyrənilməlidir.